

La Geografia Universal de Vidal de la Blache en la geografia espanyola del segle XX

Lluís RIUDOR

Una de les finalitats de la geografia és la de descriure i explicar el món on vivim. Des del moment de la seva aparició una de les línies mestres de la geografia serà la tradició corogràfica que avui en dia denominaríem la geografia regional. Dins d'aquesta tradició tindran una importància cabdal les geografies universals la missió de les quals és descriure i explicar el món en els seus diferents aspectes i en la seva globalitat i complexitat. Si bé existeixen obres notables anteriors, el segle XIX significarà una fita important per tal com en ell es produeix un augment de l'interès per conèixer el món per part de capes cada cop més àmplies de la població. L'explicació la podríem trobar en els progressos de les exploracions per continents com l'Àfrica, en fenòmens com l'imperialisme i la colonització europees i en l'afany de conèixer el món per part de la burgesia urbana. Per altra part l'evolució de la geografia, el seu procés d'institucionalització i els progressos impulsats per homes com Humboldt i Ritter faran que el coneixement del món millori sensiblement i que el geògraf disposi d'instruments cada cop més refinats per explicar la diversitat del planeta.

Espanya no serà una excepció dins el panorama general del segle XIX i així veiem com en aquest segle es publicaran nombroses edicions d'obres de geografia universal de difusió àmplia destinades a un públic de no especialistes. Cal assenyalar, però, que són pràcticament inexistent les obres de creació autòctona, deixant de costat els textos escolars que no es tracten en aquest article. Aquest fet té una gran importància per tal com la «visió del món» que es difondrà serà la d'autors estrangers i, més concretament, francesos. Entre aquests cal esmentar dos noms que dominaran la producció editorial del segle XIX i principis del segle XX : es tracta de Conrad Malte-Brun i Eliseu Reclus. El primer d'ells, danès exiliat a França, és encara un home de formació enciclopedista i divuitesca i va escriure el seu «Précis de la Géographie Universelle» durant el segon i el tercer decennis del segle XIX fins a la seva mort el 1826. La seva obra monumental va ser objecte de nombroses manipulacions i reelaboracions, començant per les que va fer el seu fill Victor-Adolphe: al mateix temps va inspirar o està en l'origen de nombroses geografies universals fins al darrer terç del segle. Aquest és el cas, per exemple, de la «Geografia Univer-

sal» de l'editorial Montaner y Simón editada el 1875 i primera d'una sèrie que inclourà la de Vidal de la Blache.

Després de més de cinquanta anys d'edicions ininterrompudes de la geografia universal de Malte-Brun (uns quaranta anys a Espanya) l'altre gran autor que cal esmentar és Eliseu Reclus. Geògraf alabat en el seu temps, va ser, però, apartat de la geografia oficial i acadèmica per les seves idees anarquistes que l'obligaren a exiliar-se de França durant part de la seva vida. La seva «Nouvelle Géographie Universelle. La Terre et les hommes» va ser publicada a França per l'editorial Hachette a partir de 1875 i a Espanya va aparèixer traduïda entre 1888 i 1892 en dinou volums. Obra impressionant per l'enorme erudició i els coneixements que mostra el seu autor; la seva difusió a Espanya va ser considerable i cal assenyalar que el seu èxit va ser tan gran entre els lectors de les classes burgeses com en els ateneus llibertaris dels barris obrers de les grans ciutats.

Si mirem la bibliografia que s'adjunta al final d'aquest article veurem que les obres de geografia universal publicades a Espanya durant la segona meitat del segle XIX i principis del segle XX són força nombroses i, sobretot, d'un nivell qualitatiu força elevat, especialment les dels dos autors esmentats. Els lectors d'aquest període tenien, per tant, al seu abast bones explicacions del món, bones geografies regionals del món. En canvi, en contrast amb aquest fet, les obres que tracten sobre Espanya (les geografies regionals d'Espanya diríem avui) són escasses i d'un nivell qualitatiu molt més irregular. Això reflecteix el nivell de desenvolupament molt més incipient de la geografia espanyola i les dificultats que trobava en la descripció regional. Però la majoria de geògrafs espanyols, malgrat tot, estaven al corrent dels progressos de la geografia en països com França o Alemanya i, a finals del segle XIX, homes com Beltrán y Rózpide, tan lligat a la Sociedad Geográfica de Madrid, no ignoraven les obres més recents publicades en aquells països.

Si la geografia espanyola del canvi de segle havia arribat a un nivell científic estimable en camps com l'estudi del relleu, del clima, dels sòls o la història de la geografia i els llibres de text escolars tenien un interès indubtable, la nostra ciència es trobava encara en una etapa de formació i els homes que la practicaven procedien de disciplines diferents com les ciències naturals, les «humanitats», el dret, l'economia o les ciències polítiques sense oblidar el paper rellevant dels militars i, sobretot, dels pedagogs i fins i tot dels excursionistes. En aquestes circumstàncies no ens pot estranyar que les obres de geografia regional encara fossin escasses i d'un nivell qualitatiu inferior a les geografies universals de procedència forània per tal com la pràctica de l'explicació regional exigeix mobilitzar una àmplia gamma de tècniques geogràfiques i integrar-les en una síntesi global, cosa que demana un cert nivell de maduresa en el desenvolupament de la geografia. Així, obres com la «Geografia General de Catalunya» dirigida per Carreras i Candi, malgrat l'interès indubtable d'alguns dels seus volums, encara és molt lluny del nivell de descripció i explicació que estaven assolint en aquells mateixos anys (el primer i segon decennis del segle XX) les primeres tesis regionals dels deixebles de Vidal de la Blache.

Es doncs en el context d'una geografia en període de formació i que encara no ha trobat el camí de l'explicació regional que cal situar la introducció de l'escola vidaliana a Espanya. Aquesta, que farà de l'estudi regional una de les seves finalitats principals, aportarà el mètode que mancava a la geografia espanyola en aquest camp. Durant el tercer decenni d'aquest segle apareixeran ja les primeres monografies regionals que incorporen d'alguna manera el mètode de l'escola de Vidal de la Blache: es tracta d'obres com «El Gironès» de Miquel Santaló, publicada el 1923 i que en molts aspectes encara és pre-vidaliana, «La Cerdanya» de Pau Vila (de 1926) i «La Plana de Vic» de Gonçal de Reparaz (de 1928). Els dos darrers d'aquests treballs reflecteixen ja una bona assimilació dels mètodes i de

l'esperit de l'escola francesa i són comparables al que es feia al país veí.

Però el veritable manifest de l'escola vidaliana a Espanya serà la publicació de la «Geografia Universal» dirigida per Paul Vidal de la Blache i Lucien Gallois. Aquesta monumental obra va començar a ser publicada en francès l'any 1927 però la seva gestió havia començat el 1908 quan Vidal de la Blache en va establir el pla general i va triar els col·laboradors. La Gran Guerra va interrompre el treball i va obligar a refer alguns textos ja en curs de redacció i això va endarrerir la publicació gairebé deu anys. Si, per una banda, la «Geografia Universal» és el manifest d'una escola que vol difondre el seu pensament i el seu mètode, per altra banda la seva redacció definitiva i la seva publicació corresponen a una etapa en la qual aquesta escola ha esdevingut «l'escola francesa de geografia», s'està convertint en hegemònica i domina el panorama de la geografia mundial amb el seu prestigi.

A diferència de les obres predecessores de Malte— Brun i de Reclus, la «Geografia Universal» és fruit del treball d'una escola i gairebé tots els seus autors tenen en comú el fet de ser deixebles i col·laboradors del mestre Vidal de la Blache; la fidelitat als seus principis donarà a l'obra una gran unitat encara que la personalitat dels diferents autors apareix clarament dibuixada.

La publicació de la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois obeeix també a una operació de prestigi destinada a donar a conèixer per tot el món els avenços de la ciència geogràfica francesa en un moment en el qual els sentiments nacionalistes eren força importants a França. Al mateix temps es tractava de divulgar una «visió del món» des d'una perspectiva netament francesa.

Però la «Geografia Universal» respon també al desig d'explicar un món que havia canviat molt en els darrers anys, un món en el qual ja no quedaven terres inexplorades per tal com les terres polars boreals i australs ja havien estat recentment conquistades. Ja no es tracta de descriure països exòtics i llunyans sinó d'explicar d'una manera coherent i metòdica un món que ja es trobava a l'abast de tots els homes gràcies als progressos dels transports i en el qual ja no quedaven contrades inaccessibles. Per altra part es tracta d'un món sobre el qual es disposa de més informació estadística i cartogràfica i la «Geografia Universal» serà en aquest sentit una de les primeres obres que començaran a fer una utilització exhaustiva de les fonts documentals sobre els diferents països del món cosa que permet una descripció més acurada i més «objectiva».

El món del segon i tercer decennis del segle XX estava experimentant canvis profunds, sovint a nivell territorial, degut, per exemple, a la Primera Guerra Mundial que havia trasbalsat les fronteres de molts estats i havia fet que el món entrés ja decididament en el nou segle. Per tant la «Geografia Universal» és una obra que pretén ser «actual», que pretén explicar un món sorgit de noves realitats i els canvis que s'hi estan produint. Però la publicació de la «Geografia Universal» obeeix també a raons científiques, la principal de les quals és la de donar a conèixer el mètode d'estudi regional elaborat per l'escola vidaliana. La «Geografia Universal» no és res més, en definitiva, que una successió de monografies regionals sobre totes les contrades del món seguint el model proposat per Vidal de la Blache en el seu «Tableau de la Géographie de la France» i seguit pels seus deixebles en les tesis regionals que van escriure. Si aquests havien mostrat la utilitat d'un mètode per a l'explicació de les regions franceses ara es tractava de demostrar la seva validesa en l'explicació de qualsevol part del planeta.

Existeix, finalment, una altra raó per publicar una geografia universal: els estudis regionals permetien conèixer casos particulars però fins que no es disposés de monografies sobre tot el món no es podria arribar a una explicació d'ordre general, cosa que, en prin-

cipi, constitueix la finalitat última de tota ciència. Encara que la idea de realitzar aquest pas del particular al general no era plenament acceptada per tots els membres de l'escola és evident que aquesta necessitat va estar present en l'esperit dels qui van concebre la realització de la «Geografia Universal» per bé que el propi Vidal de la Blache fos contrari a les generalitzacions prematures.

La «Geografia Universal» de Vidal-Gallois va ser concebuda com una obra destinada a una gran difusió per tot el món potser més pensada per als ambients acadèmics més que per a un públic de no especialistes, a diferència de les obres de Malte— Brun i de Reclus que pretenien arribar a un públic de lectors més ampli. En aquest sentit és una obra pensada per a ser traduïda encara que, de fet, a part del volum sobre les Illes Britàniques que va ser traduït a l'anglès i d'una edició de l'obra completa en txec, no tenim constància que el conjunt de l'obra fos traduït en cap altra llengua fora del castellà. L'explicació la podríem trobar en el fet que el francès era en aquells moments una llengua d'àmplia utilització en el món acadèmic i, per altra banda, en la dificultat que suposava l'edició d'una obra de grans dimensions de la qual encara no estaven escrits tots els volums a finals dels anys vint. És per això que hem d'admirar el coratge demostrat per l'editor espanyol, Montaner y Simón, en iniciar la publicació només un any després d'aparèixer el primer volum en francès.

Els motius que van impulsar l'editor espanyol a publicar l'obra els trobem indicats en el pròleg. Allí s'assenyala el desig d'editar una obra «moderna» que respongués a les orientacions més recents de la geografia. Es fa referència al seu «caràcter llatí» de més fàcil assimilació per part dels lectors hispanoamericans i al pla i la redacció «profundament científics i orgànics» així com «al valor de les moderníssimes aportacions al coneixement de la Terra». Aquest pròleg és un veritable tribut d'admiració a l'escola francesa de geografia i es diu que es pretén afegir uns volums sobre Espanya i Portugal de producció autòctona com a homenatge, «modest però cordial», a aquest monument científic d'aquesta escola.

Ja s'ha dit que la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois va ser una obra col·lectiva o, en tot cas, que en ella hi van participar molts autors. L'edició espanyola va ser també objecte d'una tasca col·lectiva amb una diferència important: si en un cas era l'obra d'una escola, escrita pels deixebles de Vidal de la Blache de la primera generació, en l'altre els assessors, col·laboradors i traductors (vegeu quadres 1 i 2) tenien procedències molt heterogènies cosa que no ens pot estranyar per tal com la geografia espanyola d'aquesta època no era encara un saber institucionalitzat a les universitats i els qui la practicaven eren persones aïllades en centres més o menys dispersos.

Entre els directors i els col·laboradors de l'edició espanyola hi ha noms de geògrafs ja consagrats com Hernández Pacheco, Hugueta del Villar, Gonçal de Reparaz (pare), Vicente Vera, Dantín Cereceda, Odón de Buen o el general Suarez Inclán. En el moment en el qual van entrar en contacte amb l'obra cimera de l'escola vidaliana ja tenien una personalitat formada en geografia o en ciències afins. El fet de conèixer a fons la «Geografia Universal» devia ser per a ells una ocasió de revisar la seva idea de la geografia o d'afirmar unes creences. Per a homes com Pau Vila (que serà un dels promotors de l'edició espanyola) o Gonçal de Reparaz (fill), que ja coneixien l'escola francesa, el treball en les tasques de traducció i col·laboració va constituir una ocasió de millorar els seus coneixements del mètode d'estudi regional de l'escola vidaliana i d'augmentar la seva fe en les seves creences geogràfiques.

Però entre els col·laboradors que en aquell moment eren més joves o no tenien encara una personalitat afirmada, el contacte íntim amb la «Geografia Universal» devia convertir-se

en un veritable aprenentatge de la geografia. El fet de conèixer a fons unes pàgines d'una gran maduresa metodològica els havia de causar forçosament un gran impacte sobretot tenint en compte que per la seva edat o la seva situació professional estaven encara en període de formació. Això és particularment important en el cas d'aquells col·laboradors que eren professors d'institut o d'escola normal i que van jugar un paper tan rellevant en el desenvolupament de la geografia abans de la Guerra Civil. Finalment cal esmentar els col·laboradors de països hispanoamericans i que van tenir una intervenció destacada en els volums sobre Mèxic i l'Amèrica Central i sobre les Antilles.

L'edició espanyola de la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois va tenir un paper destacable en el procés de desenvolupament de la geografia espanyola dels anys trenta per tal com va permetre conèixer per part d'un grup nombrós de geògrafs el mètode d'estudi regional de l'escola francesa que en aquells moments ja havia arribat a un alt nivell de maduresa. La lectura de volums com el de les Illes Britàniques d'Albert Demangeon o Europa Central d'Emmanuel de Martonne devia produir ben segur un fort impacte entre els geògrafs espanyols. Però, a més, l'edició espanyola de la «Geografia Universal» es va convertir en una veritable escola de geografia per a molts dels nombrosos col·laboradors de l'obra que es van impregnar de l'esperit i del mètode que aquesta proposa i això era particularment important en uns moments en els quals la geografia espanyola sembla haver trobat en l'estudi regional de l'escola francesa tot allò que li mancava per explicar la diferenciació espacial.

Una de les principals característiques de la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois és que la seva publicació va durar molts anys tant en el cas de l'edició francesa com de l'espanyola. A França va començar a aparèixer el 1927 i el 1939 s'havien publicat vint dels vint-i-tres volums. Només mancaven els tres volums corresponents a França que van veure la llum el 1942, 1946 i 1949. Per tant en l'edició francesa hi ha dues etapes molt clares separades per la Segona Guerra Mundial i la mort d'Albert Demangeon, fets que van retardar la sortida dels darrers volums. En l'edició espanyola, en canvi, s'hi podrien veure tres etapes (vegeu quadre 1): la primera aniria de 1928 a 1936. En aquest període els volums apareixen a un ritme regular comparable al de l'edició francesa i la direcció de l'obra està assegurada per un equip format per geògrafs i d'altres científics espanyols prestigiosos alguns dels quals ja han estat esmentats.

La segona etapa aniria de 1938 a 1948 (fins al volum sobre Amèrica del Sud, l'Argentina, el Paraguai i l'Uruguai) i correspon als difícils anys de la Guerra Civil i de la postguerra. El ritme és menys regular i s'observa que durant cinc anys no va aparèixer cap volum. En aquests moments s'hi troba a faltar un equip de direcció que pogués mantenir l'elevat nivell qualitatiu de l'etapa anterior i cal assenyalar que en els volums apareguts durant aquests anys només s'indica el nom de l'autor i el del traductor. La manca d'un equip d'assessors professionals és particularment visible en els volums sobre Amèrica del Nord, on l'admirable text d'Henri Baulig va ser objecte d'una traducció força mediocre que mostra una gran ignorància de geografia, i en el volum sobre Amèrica del Sud, l'Argentina, el Paraguai i l'Uruguai, de producció autòctona i d'un nivell que desentona en el conjunt de l'obra.

La tercera etapa va entre 1948 i 1955 i correspon a la publicació del volum sobre França (un sol a l'edició espanyola) i els tres sobre la Península Ibèrica. En aquest període s'incorpora a l'edició espanyola una nova generació d'especialistes encapçalada per Lluís Solé i Sabarís que va comptar amb la col·laboració d'Orlando Ribeiro, Manuel de Terán, Noel Llopis i Lladó, Pius Font i Quer i Valentí Masachs. Solé Sabarís va realitzar la tasca d'adaptar els volums sobre França al castellà i va fer un treball admirable per tal com

en passar de tres a un sol volum no es van perdre les qualitats dels textos originals d'Emmanuel de Martonne i d'Albert Demangeon. Els dos volums sobre el medi de la Península Ibèrica constitueixen una de les aportacions més importants fetes per especialistes catalans al seu coneixement per tal com per primera vegada s'escrivía una síntesi dels aspectes físics d'aquestes terres. Si en l'apartat sobre Espanya regional es va mantenir el text de Max Sorre, Orlando Ribeiro va escriure unes pàgines sobre Portugal que reflecteixen fins a quin punt havia assimilat el mètode de l'escola regional francesa. I aquí caldria assenyalar que aquesta generació que s'incorpora a l'edició espanyola de la «Geografia Universal» en la seva darrera etapa està fortament impregnada de l'esperit de l'escola vidaliana i això és particularment apreciable en els casos dels geògrafs com Solé Sabarís, Terán i Ribeiro que tindran un paper destacat en la geografia ibèrica a partir dels anys quaranta. Els vint-i-set anys que va durar l'edició espanyola de la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois (enfront els vint de l'edició francesa) van fer d'aquesta obra una tasca en la qual hi van col·laborar geògrafs de diferents generacions; tots ells es van veure obligats a impregnar-se de l'esperit de l'escola regional francesa i aquest fet no podia menys que tenir una forta repercussió en la geografia espanyola durant uns quants decennis del segle XX.

La Guerra Civil i l'ensulsiada que la va seguir van tenir unes greus conseqüències per a la geografia espanyola perquè va interrompre un procés de desenvolupament que s'havia iniciat als anys vint i trenta i en el qual l'edició espanyola de la «Geografia Universal» havia jugat un paper important. En el context d'una geografia marcada per l'exili de molts homes i el silenci forçat d'altres, la influència francesa esdevindrà molt important i contribuirà a mantenir viva una tradició geogràfica interrompuda pel conflicte bèl·lic i la llarga postguerra. La més gran facilitat de contactes personals amb geògrafs francesos i la presència d'alguns d'ells a Espanya (com és el cas de Pierre Deffontaines a Barcelona) van contribuir a mantenir la continuïtat de la influència francesa que, per altra part, era ja molt important i això marcarà la geografia espanyola fins a finals dels anys seixanta.

Un dels trets més rellevants de la geografia espanyola dels anys quaranta i cinquanta és la preminència dels estudis regionals que tan va contribuir a difondre la «Geografia Universal». En el context d'una geografia que busca encara la seva identitat, l'estudi regional es convertirà en el seu tret distintiu per tal com la geografia és l'única ciència que el practica enfront d'altres disciplines pròximes. En el món acadèmic l'estudi regional esdevé la finalitat principal de la tasca del geògraf perquè li permet demostrar el seu bon ofici en aspectes tan diferents com la geomorfologia, la climatologia o la demografia, per exemple, i l'obliga a realitzar una síntesi dels seus coneixements. Bon exemple d'això és que una part de les tesis doctorals realitzades en els anys quaranta i cinquanta tenen per objecte l'estudi de comarques seguint l'exemple de les tesis regionals franceses dels deixebles de Vidal de la Blache. La pervivència de l'esperit de l'escola vidaliana fins a dates tan avançades com els anys seixanta és una característica de la geografia espanyola i aquest fet es pot explicar per l'aïllament de l'Espanya autàrquica i la lentitud amb la qual s'introduïen les novetats que estaven afectant la geografia de molts països estrangers des dels anys cinquanta.

Algunes obres permeten veure com la influència de l'escola regional francesa, difosa amb la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois, va continuar jugant un paper molt destacable en la geografia espanyola. Una de les més significatives és la «Imago Mundi» de Manuel de Terán, publicada per primer cop l'any 1952. Aquesta obra és un manual de geografia regional del món (una geografia universal) però no es pot comparar per les seves dimensions (dos volums) i la seva finalitat amb la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois. Però

el que cal assenyalar és com l'autor segueix fidelment el model proposat per aquesta quan es tracta d'explicar els països del món. Els apartats que trobem en la descripció són: aspectes regionals (on és tractat el medi físic), població, estat i economia. Aquest és el mateix esquema que trobem en la «Geografia Universal» en la majoria dels casos encara que els diferents apartats podien variar d'extensió i d'importància segons l'autor. En tot cas aquest és el model que proposen Demangeon i Martonne en els volums sobre les Illes Britàniques i l'Europa Central i que poden considerar-se com a modèlics. L'única diferència és que en aquests dos casos hi ha un important apartat introductori sobre el medi físic, relleu i clima principalment, que està menys desenvolupat en la «Imago Mundi».

Una obra que és filla directa de la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois és la «Geografia de España y Portugal», publicada també per l'editorial Montaner y Simón, que, de fet, n'és una prolongació. Aquesta obra consta de dos volums sobre el medi físic amb el mateix text que el dels volums IX i X-1 de la «Geografia Universal», obra de Solé Sabarís, Llopis Lladó, Font i Quer i Masachs. Aquests volums mostren la profunda influència que va tenir el volum sobre la França física escrit per Emmanuel de Martonne i que, com ja s'ha dit, va ser adaptat al castellà pel mateix Solé Sabarís. La «Geografia de España y Portugal» és una obra inacabada per tal com el volum sobre els aspectes humans de la Península Ibèrica no va arribar a ser publicat mai. En canvi es van dedicar tres volums als aspectes regionals que van aparèixer fins l'any 1967 amb la qual cosa podríem dir que la «Geografia Universal» (amb la seva prolongació constituïda per la «Geografia de España y Portugal») va ocupar un paper destacat en la geografia espanyola durant geirebé quaranta anys del segle XX. Però el que volem destacar aquí és que el 1967 encara es publicaven a Espanya obres que segueixen fidelment els esquemes proposats per Vidal de la Blache quan, el 1908, va començar a elaborar el pla de la seva «Geografia Universal».

Una obra que cal esmentar aquí és la «Geografia de Catalunya» de l'editorial Aedos, dirigida per Lluís Solé i Sabarís. En aquest cas l'estructura de l'obra ja presenta una disposició dels apartats lleugerament diferent a la que es troba a la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois. L'obra està estructurada en dues parts, una «general» i una altra «regional». En la primera s'estudia el relleu, el clima, les aigües, el sòl i la vegetació, que constitueixen l'apartat de geografia física. El segon, de geografia humana, és dedicat al poblament, la població, les activitats del primari, del secundari i del terciari i, finalment, la geografia urbana. La part regional és un estudi de les diferents comarques de Catalunya amb un esquema semblant al de l'apartat de geografia general. El que cal assenyalar aquí és que aquesta obra si bé a grans trets segueix els punts bàsics dels estudis regionals de l'escola francesa (aspectes físics, aspectes humans i aspectes regionals) el seu esquema respon al que podríem denominar el model vidalià «estandaritzat» on no hi poden mancar cap dels apartats esmentats. Si a la «Geografia Universal» els autors fan prova d'una gran flexibilitat en la utilització d'un esquema general ara (ja als anys cinquanta i seixanta) aquest esquema se'ns mostra més rígid i també, cal dir-ho més «fossilitzat». Però, en canvi, en una obra com la «Geografia de Catalunya» el que es pot apreciar és una certa evolució en la mesura que alguns aspectes com la població, la indústria o les ciutats són tractats amb un interès particular intentant amb això donar una visió més rica de les realitats regionals modernes.

Si als anys seixanta a Espanya encara es publicaven obres que són hereves directes del «Tableau» de Vidal de la Blache publicat el 1903, la geografia regional vidaliana havia entrat en crisi després de la Segona Guerra Mundial. En un moment en el qual el món està experimentant canvis profunds en els aspectes socials, econòmics i territorials (i tants d'altres) el model d'estudi de l'escola regional francesa s'estava revelant cada cop menys

apte per a explicar aquestes profundes mutacions. La geografia vidaliana havia tingut tendència a «mirar enrera» molt sovint descrivint formes de vida tradicionals que estaven desapareixent del món i, en canvi, no era capaç d'explicar els fets «moderns» relacionats, per exemple, amb la societat i l'economia. Aquest retret, però, no creiem que es pugui fer a alguns dels autors de la «Geografia Universal» com Demangeon, Martonne o Baulig que van ser capaços de descriure admirablement la realitat actual d'alguns països del món en el seu temps. Però on l'escola regional francesa havia fracassat era sobretot en la seva concepció de l'espai; considerava que estava format per cèl·lules aïllades les unes de les altres, amb la qual cosa el món es convertia en un immens mosaic format per peces independents. D'aquesta concepció es deriva una incapacitat per a explicar els mecanismes generals que donen lloc a la diferenciació territorial. En pensar que cada regió era un fet particular s'estava impeding qualsevol possibilitat de generalització i això donarà lloc a severes crítiques, sobretot a partir dels anys cinquanta quan es comencin a produir les primeres revolucions que portaran la geografia per altres camins.

Un dels aspectes de la crisi de la geografia vidaliana és el menor interès en la idea de la geografia com estudi de les relacions entre el medi i l'home, relacions que calia estudiar en el marc de la regió. Enlloc del diàleg entre el medi i l'home a partir dels anys cinquanta es començarà a parlar de les relacions entre societat, economia i territori. És per aquest motiu que les obres de geografia regional incidiran cada cop més en aquests aspectes donant una gran importància, per exemple, a l'estudi de la població, de les activitats econòmiques o de les ciutats. Al mateix temps es tendirà, en un altre aspecte, a una «especialització» i a renunciar sovint a la síntesi regional per a limitar-se a estudiar un sol aspecte (la població, l'agricultura, la indústria, per exemple) d'una regió. Així veiem com moltes tesis presentades a Espanya en els anys cinquanta ja no són monogràfics regionals en la mida que són ja més especialitzades sobre un aspecte d'una regió o d'una ciutat i cal assenyalar que comencen a fer-se tesis de geografia urbana que ja queden lluny dels estudis regionals clàssics. Aquesta major incidència en els temes de població, economia o ciutat en els estudis regionals quedarà reflectit en les obres de geografia regional per l'èmfasi que es dona a aquestes qüestions i, en aquest sentit, ja hem esmentat que a la «Geografia de Catalunya» es pot apreciar una certa evolució. En d'altres obres de geografia regional com «La Península Ibérica» de Vilà Valentí o la «Geografía Regional de España», dirigida per Terán i Solé Sabarís, si bé encara segueixen allò que hem anomenat «el model vidalià estandaritzat», es pot veure un èmfasi més gran en el tractament dels temes de població i economia i per això poden ser considerades obres de transició.

Pel que fa a les geografies regionals del món (les geografies universals) durant els anys setanta ja es comença a veure com s'està produint una certa evolució que porta a allunyar-se del model de la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois. Algunes de les grans qüestions que d'altres científics socials havien descobert abans que els geògrafs com és, per exemple, el problema del desenvolupament, comencen a introduir-se en algunes obres que intenten tenir-les en compte per tal d'explicar els processos de diferenciació a escala mundial. En aquest sentit es poden considerar com a significatives la «Geografía Ilustrada Labor», dirigida per Vilà Valentí, obra destinada a un públic ampli de no especialistes, o la «Geografía Descriptiva» dirigida per Casas Torres, un manual universitari. Ambdues obres ja ens mostren un món on les problemàtiques actuals hi són més presents i on les relacions entre economia, societat i espai comencen a fer-se més paleses.

A partir dels anys setanta les profundes mutacions que s'estan produint en la geografia a tot el món comencen a entrar amb força a Espanya i així a partir dels anys vuitanta ja veiem com apareixen obres com la «Geografía de la Sociedad Humana», dirigida per

Enric Lluch, o «Espacios y Sociedades» de Ricardo Méndez i Fernando Molinero que mostren una profunda evolució metodològica. En aquestes obres els autors intenten posar de relleu les relacions entre societat i espai a nivell mundial i explicar la diversitat del planeta a partir dels grans mecanismes generals efectuarors de l'especialitat. Aquest canvi de concepció de la geografia regional del món ens situa ja molt lluny de l'escola vidaliana i és el resultat de tres decennis d'evolució de la geografia, dels seus interessos i dels seus mètodes.

A tall de conclusions podríem dir que l'edició espanyola de la «Geografia Universal» de Vidal-Gallois va ser un destacable instrument de difusió de l'escola francesa de geografia en un moment de formació de la geografia espanyola. Les circumstàncies específiques de l'Espanya de la postguerra van fer que el model d'estudi regional proposat en aquesta obra tingués una pervivència més enllà del que seria normal esperar. Però l'evolució de la geografia en els darrers decennis farà que ara possiblement puguem plantejar-nos una nova geografia regional que tingui en compte tot el que hem après després de gairebé trenta anys de revolucions i canvis en la nostra disciplina. Perquè el geògraf sempre haurà de tenir en compte que una de les seves obligacions socials és explicar la diversitat de territoris que hi ha al món tal com ho van fer Malte-Brun, Reclus o Vidal de la Blache en el seu moment. Però possiblement ara puguem fer-ho des de noves perspectives i amb instruments més eficaços que ens permetin conèixer millor el nostre planeta i les seves regions.

Quadre 1

Any de publicació	Tom	Títol	Autor	traductor
1928	I	Illes Britàniques	A. Demangeon	P. Vila
1928	II	Bèlgica, Països Baixos i Luxemburg	A. Demangeon	G. de Reparaz
1928	XX	Amèrica del Sud, Guaianes i Brasil	P. Denis	E. Huguet del Villar
1929	XII	Àsia Monsònica I, Xina, Japó	J. Sion	S. Alvarado
1930	XI	Àsia Occidental, Alta Àsia	R. Blanchard i F. Grenard	P. Vila
1930	XII	Àsia Monsònica II, Índia, Indoxina, Insulíndia	J. Sion	L. Villanueva López-Moreno
1930	XVIII	Mèxic, Amèrica Central	M. Sorre i R. Filatti	-----
1931	IV	Europa Central I, Alemanya	E. de Martonne	J. Carandell
1931	XIV	Oceania, Regions Polars Australs	P. Privat Deschanel i M. Zimmermann	V. Vera

Any de publicació	Tom	Títol	Autor	traductor
1932	V	Europa Central II	E. de Martonne	L. Villanueva
1933	XXI	Amèrica del Sud	P. Denis	R. Filatti
1934	VI	Rússia, Estats del Bàltic	P. Camena d'Almeida	R. Llopis
1935	III	Estats Escandinaus, Regions Polars Septentrionals	M. Zimmermann	J. Estelrich
1936	VIII	Europa Mediterrània, Itàlia i Península Balcànica	M. Sorre, J. Sion i Y. Chataigneau	J. Estelrich
1936	XIX	Antilles	M. Sorre i F. Ortiz	-----
1938	XVII-1	Amèrica Septentrional, Canadà	H. Baulig	J.E. Artigues
1938	XVII-2	Amèrica Septentrional, Estats Units	H. Baulig	J.E. Artigues
1940	XV-1	Àfrica Septentrional	A. Bernard	J. Estelrich
1941	XV-2	Àfrica Septentrional	A. Bernard	J. Vicens Vives
1943	XVI	Àfrica Equatorial, Oriental i Austral	F. Maurette	J. Vicens Vives
1948	XXII	Amèrica del Sud, Argentina, Paraguai i Uruguai	F. Daus, F. Carbonell i J. Alzina	-----
1948	VII	França. Geografia Física. Geografia Humana	E. de Martonne i A. Demangeon	Ll. Solé Sabarís i A. Pla
s.d.e.	IX	Península Ibèrica. Geografia Física	M. de Terràn Ll. Solé Sabarís i N. Llopis Lladó	-----
1954	X-1	Península Ibèrica. Geografia Física	Ll. Solé Sabarís, N. Llopis Lladó, P. Font i Quer i V. Masachs	-----
1955	X-2	Península Ibèrica. Geografia Regional d'Espanya. Geografia de Portugal	M. Sorre i O. Ribeiro	

Quadre 2

Direcció de l'edició espanyola

Odón de Buen, catedràtic de la Universitat de Madrid.
Rosa Filatti, de l'«Academia Nacional de Historia y Geografía de México».
E. Hernández Pacheco, catedràtic de la Universidad de Madrid.
E. Huguet del Villar, de l'«Instituto Nacional de Investigaciones y Experiencias agrícolas y forestales».
Gonzalo de Reparaz, de les societats de geografia de París, Lisboa i Madrid.
Vicente Vera, catedràtic i bibliotecari perpetu de la «Real Sociedad Geográfica de Madrid».
P. Vila, ex-alumne de l'«Institut de Géographie Alpine» de la Universitat de Grenoble i ex-director del «Gimnasio Moderno» de Bogotà.

Assessors i col·laboradors

Salustio Alvarado, catedràtic d'Història Natural i Fisiologia de l'Institut Nacional de Tarragona.
Conrado Asenjo, de la «Sociedad de Geografía de Cuba».
Rafael Ballester, catedràtic de l'Institut de Valladolid.
J. Carandell, catedràtic de l'Institut de Còrdoba.
A. de Carricarte, de la «Sociedad de Geografía de Cuba».
Isaac Corral, de la «Sociedad de Geografía de Cuba».
B. Darder Pericás, catedràtic de l'Institut Nacional de Tarragona.
Juan Estelrich, director de la Fundació Bernat Metge.
Rafael A. Fernández, de la «Sociedad de Geografía de Cuba».
Andrés Giménez Soler, catedràtic de la Universitat de Saragossa.
Rodolfo Llopi, catedràtic de l'Escola Normal de Cuenca.
Salvador Massip, de la «Sociedad de Geografía de Cuba».
J. Carlos Millás, de la «Sociedad de Geografía de Cuba».
Fernando Ortiz, de la «Sociedad de Geografía de Cuba».
Gonzalo de Reparaz (fill).
Víctor Rodríguez, de la «Sociedad de Geografía de Cuba».
General P. Suarez Inclán, vice-president de la «Real Sociedad Geográfica».
Juan Tomás Roig, de la «Sociedad de Geografía de Cuba».
L. Villanueva López Moreno, professor de l'«Escuela Superior de Guerra».
Pelayo Vizuete, de la «Real Sociedad de Geografía» i secretari tècnic de la Unió Internacional de Bibliografia i Tecnologia Científiques.

Bibliografia

- BELTRAN y ROZPIDE, R., 1899, «La geografía en 1898. Memoria leída el día 6 de junio de 1899 en la Junta General de la Sociedad de Geografía de Madrid», Madrid. *Real Academia de Historia*, e.t. Fontanet.
- BELTRAN y ROZPIDE, R., ROMPIDO, M. i REPARAZ, G., 1928 ?, *Europa. Novísima Geografía Ilustrada*, Barcelona, ed. Seguí, 2 vols. No hi ha data d'edició.
- BERDOULAY, U., 1981, *La formation de l'école française de géographie (1870- 1914)*, París, Comité des Travaux Historiques et Scientifiques, Bibliothèque Nationale.
- BOSQUE MAUREL, J., 1982, «Aproximación a la obra científica de Manuel de Terán», in de TERAN, M., *Pensamiento geográfico y espacio regional en España*, Madrid, Eds. de la Universidad Complutense, pp. 9-27.
- CAPEL, H., 1976, «La geografía española tras la guerra civil», *Geocrítica*, 1, pp. 5- 35.
- CAPEL, H., 1977, «Institucionalización de la geografía y estrategias de la comunidad científica de los geógrafos», *Geocrítica*, 8 i 9, pp. 5- 30 i 5- 26.
- CARRERAS i CANDI, F., dir., 1908 i ss., *Geografía General de Catalunya*, Barcelona, Albert Martin, 6 vols., 1908- 1917 ?

- CASAS TORRES, J.M., dir., 1979, *Geografía Descriptiva*, Madrid, Ed. Magisterio Español, 3 vols.
- DANTIN CERECEDA, J., 1913, «Concepto de región natural en Geografía», *Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural*, Madrid, t. XIII, pp. 507-514.
- DANTIN CERECEDA, J., 1922, *Ensayo acerca de las regiones naturales de España*, Madrid. Cosano.
- DRAIN, M., «Manuel de Terán (1904-1984)», *Annales de Géographie*, 522, pp. 188-189. *España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia*, Barcelona, Daniel Cortezo, 1886- 1889. 23 vols.
- FABRA, N. M., 1867, *Compendio de Geografía Universal*, Madrid, Rubió y Cia.
- FERRAS. R., 1985, «Deux siècles de géographie française regionale», *L'Espace Géographique*, XIV, 4, pp. 312-313.
- FERRAS, R., 1987. «Trois Géographies Universelles et leur temps», *Préfaces*, 3, pp. 96-105.
- FLORISTAN, A., 1955, «Los estudios geográficos en Francia», *Geographica*, II, 5-6, pp. 9-20.
- GALLOIS, L., 1926, «Une géographie universelle», *Annales de Géographie*, 194, pp. 185.
- GARCIA RAMON, Ma. D. i NOGUE, J., 1984, «L'evolució dels enfocaments metodològics en la geografia rural catalana 1940-1984», *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 5, pp. 149-166.
La Geografía Universal, por D.M. de R., Barcelona, Miguel Rialp editor, 2 vols., 1860.
- GRANGER, E., DANTIN CERECEDA, J. i IZQUIERDO, J., 1928, *Nueva Geografía Universal*, Madrid, Espasa-Calpe, 1928-1936, 3 vols.
- LLOBET, S., 1947, *El medio y la vida en el Montseny*, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- LLUCH, E., dir., 1981, *Geografía de la Sociedad Humana*, Barcelona, Planeta, 1981-1984, 8 vols.
- MALTE-BRUN, C., 1854, *La nueva geografía universal o descripción de todas las partes del mundo*, puesta al día por su hijo Víctor Adolfo, Barcelona, Luis Tasso ed., 3 vols.
- MALTE-BRUN, C., 1867, *Geografía universal o descripción de todas las partes del mundo*, puesta al corriente de la ciencia y completado lo que corresponde a España por A. Anabate y Miñano, Madrid, Librería de A. San Martín, 7 vols.
- MALTE-BRUN, V.A., 1975, *Geografía Universal*, Barcelona, Montaner y Simón, 2 vols.
- MENDEZ, R. i MOLINERO, F., 1984, *Espacios y Sociedades. Introducción a la geografía regional del mundo*, Barcelona, Ariel.
- MEYNIER, A., 1969, *Histoire de la pensée géographique en France (1872- 1969)*, París, PUF.
- MOLLA RUIZ-GOMEZ, M., 1985, «El concepto de geografía en la Real Sociedad Geográfica. Primer tercio del siglo XX» *Eria*, 9, pp. 203-211.
Novísimo diccionario geográfico, histórico, pintoresco universal, por una sociedad literaria, Barcelona, Luis Tasso, 1868, 4 vols.
Nueva geografía universal, por los eminentes especialistas Vivien de Saint- Martin, Maury, Beaudoin, Malte-Brun, Lavallée, Cortembert y Topinaud, Barcelona, Montaner y Simón, 1878, 4 vols.
Nueva geografía universal, Barcelona, Montaner y Simón, 1881, 4 vols.
Nueva geografía universal. Los países y las razas, Barcelona, Montaner y Simón, 1911- 1917, 10 vols.

- PERRET, R., 1952, «A propos de l'achèvement de la Géographie Universelle: vingt années de géographie française», *Annales de Géographie*, 324, pp. 81- 97.
- PINCHEMEL, P., 1984 a, «L'histoire récente de la Géographie Française» in Comité National Français de la Géographie, *La recherche géographique Française (structures, thèmes et perspectives)*, XXVe Congrès International de Géographie, Paris, CNRS i Ministère de l'Industrie et de la Recherche, pp. 11-21.
- PINCHEMEL, P., 1984 b, *Deux siècles de géographie française*, Paris, Comité des Travaux Historiques et Scientifiques, Mémoires de la Section de Géographie.
- RECLUS, E., 1875 i ss., *Nouvelle Géographie Universelle. La Terre et les Hommes*, Paris, Hachette, 19 vols., trad. cast., Madrid, El Progreso Editorial, 1888 i ss.
- RECLUS, E., 1906 i ss., *El hombre y la tierra*, Barcelona, Maucci, 1906-1909, 6 vols.
- RECLUS, E. i RECLUS, O., 1907, *Novísima geografía universal*, Madrid, La Editorial Española-Americana, 6 vols.
- de REPARAZ, G., 1928, *La Plana de Vic*, Barcelona, Barcino.
- de REPARAZ, G., 1930, «La Plaine de Vich. Etude d'une région naturelle de la Catalogne», *Annales de Géographie*, 221, pp. 468- 483.
- ROCAFORT, C., 1918, *España Regional*, Barcelona, ed. Alberto Martín, 3 vols, 2a. ed. (1a. ed. sense data).
- SANTALO, M., 1923, *Per l'estudi de Catalunya. Assaig monogràfic: El Gironès*, Girona, tallers gràfics d'El Autonomista.
- SOLÉ SABARÍS, LL, dir. 1958 i ss., *Geografía de Catalunya*, Barcelona, Aedos, 3 vols.
- SORRE, M., 1928, «La Cerdagne d'auprès M. Pau Vila», *Annales de Géographie*, 210, pp. 543-545.
- de TERAN, M., 1952 a, *Imago Mundi. Geografía Universal*, Madrid, Atlas, 2 vols.
- de TERAN, M., dir., 1952 b i ss., *Geografía de España y Portugal*, Barcelona, Montaner y Simón, 1952-1967, 5 vols.
- de TERAN, M. i SOLÉ SABARÍS, LL., dirs., 1968, *Geografía regional de España*, Barcelona, Ariel.
- de TERAN, M. i SOLÉ SABARÍS, LL., dirs., 1978, *Geografía general de España*, Barcelona, Ariel.
- VALLS TABERNER, F., dir., 1928 i ss., *Geografía Universal. Descripción moderna del mundo*. Barcelona, Gallach. 1928-1931, 5 vols.
- VIDAL de la BLACHE, p., 1908, *La France: tableau géographique*, Paris, Hachette.
- VIDAL de la BLACHE, P., 1913 a, «Des caractères distinctifs de la géographie», *Annales de Géographie*, 124, pp. 289-299.
- VIDAL de la BLACHE, P., CAMENA d'ALMEIDA, P. i BLAZQUEZ, A., 1913 b, *Curso de Geografía*, Barcelona, Juan Gili, 1913-1916, 6 vols., ed. original París 1897.
- VIDAL de la BLACHE, P. i GALLOIS, L., 1927 i ss., *Géographie Universelle*, Paris A. Colin, trad. cast., Barcelona, Montaner y Simón, 1928-1955, 22 toms. 25 vols.
- VILA, P., 1936, *La Cerdanya*, Barcelona., ed. Barcino.
- VILA VALENTI, J., 1968, *La Península Ibérica*, Barcelona, Ariel.
- VILA VALENTI, J., dir., 1970, *Geografía Ilustrada Labor*, Barcelona, Labor, 1970-, 1972, 4 vols.